
Asimetrik Bilgi Teorisi Karşısında Hayek'in Ekonomik Yaklaşımları: Karşılaştırmalı Bir Analiz

Salih Alp & Adem Karakaş

Giriş

Kırk yılı aşkın bir süredir ekonomi literatürünü meşgul eden, asimetrik ve eksik bilgi-enformasyon temelindeki tartışmaların bir piyasa başarısızlığı olduğu inancı neredeyse tüm iktisat çevrelerinde kabul edilen bir paradigma haline gelmiştir. Asimetrik bilgi veya taraflar arası bilgi farklılığı olarak tasvir edilen yaklaşımı ortaya atan Yeni Keynesyen Okul'un önde gelen isimleri George A. Akerlof, Joseph Stiglitz ve Michael Spence'nin 2001 yılında Nobel ekonomi ödülünü asimetrik enformasyon ekseninde literatüre yaptıkları katkı nedeniyle almaları, bu yaklaşımın popülerliğini iyice artırmış ve asimetrik bilgi kavramının hâkim bir düşünce olarak kabul edilmesini sağlamıştır.

Bu yaklaşımın temel savı, ekonomide ticarete konu olan mal ve hizmetlerde, ekonomik ajanların bilgi farklılığına sahip olması yani bir bilgi asimetrisinin bulunmasının, rekabetin şartlarının bozulmasına yol açtığı ve böylece taraflardan birinin diğerine (haksız) üstünlük sağlamasına neden olduğudur. Onlara göre bu bir piyasa aksaklığıdır ve düzenleme ile giderilmesi gerekmektedir. Çünkü onlar neo-klasik analizin en önemli varsayımlarından olan kusursuz (tam) rekabet modelinde bulunan "tam bilgi" varsayımından sapılmış olmasının, başarısızlık için çok önemli bir argüman olduğunu ve piyasaların dengesini bozduğunu düşünmektedirler.

Bu makale hakem denetiminden geçmiştir.

Salih Alp bilim uzmanıdır.

Adem Karakaş Sakarya Üniversitesi öğretim görevlisidir.

Yaz-Sonbahar 2008, Sayı: 51-52, s. 215-230.

Oysa onlardan çok önceleri bilgi eksenli bir ekonomi teorisi üretmiş bulunan ve onlar gibi Nobel Ekonomi Ödülü (1974) almaya hak kazanmış bir iktisatçı olan Avusturya İktisat Okulu'na mensup F.A. Hayek'in düşünceleri, bu yaklaşımın oldukça aksi bir savı literatüre katmıştır. F.A. Hayek'in de teorisinin merkezinde bilgi bulunmakla beraber O, dağınık ve mobil şekilde bulunan daha geniş kapsamlı bir bilginin ancak piyasa aracılığıyla yordamlanabileceğini ve insanların kullanımına hazır hale getirilebileceğini savunmaktadır. Hayek neo-klasik denge yaklaşımını ve tam rekabet modeli varsayımlarını da reddederek eksik ya da dağıtılmış bilginin piyasada bırakın bir aksaklık yaratmayı, piyasadan başka hiçbir mekanizma tarafından uzlaştırılmayacağı savı ile piyasaya özel bir önem atfetmiş oluyordu.

Bu çalışmanın temel amacı, birbirine benzer biçimde bilgi kavramını ekonomik teorilerinin merkezine oturtmuş bulunan bu iki farklı yaklaşımın, nasıl ve ne şekilde birbirlerinden ayrıldıklarının ve birbirinin zıttı olan iki ayrı sonuca nasıl ulaşıldığının değerlendirmesini yapmaktır. Bu anlamada çalışmanın birinci bölümünde bilgi ve asimetric bilgi düşüncesinin gelişimine kısaca değinildikten sonra ikinci bölümde Yeni Keynesyen iktisatçıların asimetric bilgi modelleri hakkında bilgi verilecektir. Oldukça geniş bir literatürün bulunması nedeniyle burada sadece belli başlı ve temel düşünceleri aktaran yaklaşımlar ön plana çıkarılacaktır. Üçüncü bölümde ise bir alternatif yaklaşım olarak F.A. Hayek'in ekonomik analizi değerlendirilecek ve sonuç kısmında konuya ilişkin bir çerçeve oluşturulmaya çalışılacaktır.

1. Ekonomide Bilginin Kullanımı ve Asimetric Bilgi

Sözlük anlamıyla; öğrenme-araştırma ve gözlem yoluyla elde edilen kavrayışların tümü olarak ifade edilen bilgi; en genel anlamıyla bireyin akıl-düşünme ve muhakeme yoluyla elde ettiği algı-değer-kavram ve ilkeler bütünü olarak tanımlanabilir (Söylemez, 2006:58-78). Keller ve Tergan'a (2005:5) göre (statik) bilgi zihni bir süreçtir, bilen kişi ile bilinen şey (obje) arasındaki zihni durumu açıklamak için kullanılır ve tanımsal olarak enformasyondan farklıdır. Enformasyon, kodlanma, saklanabilme ve en önemli ayrıcalığı olan aktarılabilme özelliğine sahip bilgidir. Aktarılabilir olması, aktif ve geçişken olması nedeniyle bilme sürecinde özneye bağlı olmaktan çıkabilmektedir¹. Asimetric bilgi ise tarafların mal ve hizmetler hakkında aynı bilgiye sahip olmamaları anlamındadır ve bir piyasa başarısızlığı olarak değerlendirilmektedir.

18. yüzyıldan itibaren, birçok önemli iktisatçı (eksik) bilginin ekonomi üzerindeki etkilerine vakıf olmuşlardır. Bunlar arasına Adam Smith, A. Marshall, Weber, Sismondi ve J.S. Mill 2 gibi iktisatçılar dahil edilebilmektedir. Örneğin A. Smith, firmaların faiz oranlarını artırdıklarında, en iyi borçluların piyasadan çekildiklerini tespit etmiştir ve eğer borç verenler, riskleri tam olarak bilebilselerdi, borçluya uygun bir risk primi yükleyerek problemi çözebilirdi. A. Marshall ise çalışanlara daha yüksek ücret ödeyerek onların ve-

¹ Çalışmada; bilginin bu aktif ve geçişken özelliği, Akerlof probleminde bahsederken "enformasyon" (information), Hayek özelinde bahsederken ise "pratik bilgi" (practical knowledge) şeklinde kullanılacaktır. Detaylar çalışmanın içerisinde aktarılacaktır.

² Stiglitz'in bu konudaki referansları; Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, [1776]. Alfred Marshall, *Principles of Economics* [1928]. Max Weber, *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism* [1925]. Simonde De Sismondi, *Political Economy* [1814]. John Stuart Mill, *Principles of Political Economy* [1848]. (Bkz. Stiglitz, 2000: 1442).

rimliliklerini artırılabilmesi önündeki engelin, onların görevlerindeki etkinliklerinin zımni kalması olduğunu tespit etmiştir. Enformasyon problemlerini fark etmelerine rağmen, bu iktisatçılar bu konunun önemine haiz olamamışlar, mantıksal içeriklerinin peşine düşmemişlerdir (Stiglitz, 2000:1441-1442).

Bilginin toplumsal ekonomik yaşantının içerisindeki kullanımına ilişkin ilk önemli fikirler 1930 ve 40'lı yıllarda Avusturya İktisat Okulu'na mensup olan F.A Hayek tarafından piyasa sosyalizmi tartışmalarında kullanılmıştır (Yay, 2004:24-27). Sosyalist ifade, iktisadi düzen içinde fiyatların bir merkezi otorite tarafından hesaplanabileceği (Hayek, 1945) ve serbest rekabet kapitalizminde piyasanın çözmesi gereken denklemlerle, kolektivist sistemde, bakanlığın çözmesi gereken denklemler arasında bir fark olmadığını, bu anlamda kollektivist ekonomilerin de etkin çalışabileceğini iddia etmesi savına³ (Kazgan, 1997:346) Hayek, özellikle bilginin geçici, kısa ömürlü, lokal olma özelliğinin bir merkezi otorite tarafından uzlaştırılmayacağı iddiası ile yanıt vermiştir (Yay, 1993a:59-60). Düşününürün bilginin bu parçalı, dağınık ve farklı yerlerde yoğunlaşmış (lokal), zaman boyutunu da içeren düşünceleri "pratik bilgi" olarak adlandırılmıştır (Oğuz, 2000:63-67).

Bu dönemlerde bilgi eksenli çalışmaları ile göze çarpan diğer iki isim de 1996 yılında Nobel ekonomi ödülüne layık görülen James Mirrlees ve William Vickrey'dir. Asimetrik enformasyon altında teşvikler teorisine önemli katkıları ve özellikle de optimal gelir vergilendirmesi dizaynı ve farklı türlerdeki müzayedeler yoluyla kaynak dağılımına yönelik uygulama çalışmaları (Löfgren vd., 2002:195) oldukça dikkat çekicidir.

Tüm bu gelişmelere karşın 1970'li 80'li yıllara kadar, taraflararası bilgi problemi bir piyasa başarısızlığı argümanı olarak ileri sürülmemiştir. O döneme kadar daha çok kamu malları (public good) ve dışsallıklar bir piyasa başarısızlığı olarak kabul edilmekteydi (Cowen and Crampton, 2002). Asimetrik bilgi sorunu teknik anlamda ilk defa, G.A. Akerlof'un "The Market for Lemons: Quality, Uncertainty and Market Mechanism" (1970) adlı makalesi ile sistematik olarak iktisat literatürüne girmiştir. Başlangıçta sadece ikinci el araç (limon) piyasaları ve sigortacılık sektöründe "ters seçim" ve "ahlaki tehlike" temelinde ilişkilendirilen kavram daha sonraları diğer katkılar ile birlikte günlük yaşamın hemen her alanında birçok kez gözlemlenebilir hale gelmiştir.⁴ Böylece, neo klasik teorinin üretici ve tüketicilerin tam bilgiye sahip olduklarını varsayan tam rekabet piyasası yaklaşımına göre, bu durumun bir piyasa başarısızlığı olması (Sarıkaya, 2002:99) iddiaları belirginleşmiştir.

Akerlof'un bu teorisi, çok sonraları P. Krugman tarafından şu ilginç cümlelerle yorumlanmıştır (2002:210); *"Bir kez işittikten sonra sanki onu eskiden beri biliyormuşsunuz gibi hissettiğiniz etkileyici şarkılar yazabilen bir halk müziği bestecisi olduğunuzu duymuştum. Aynı geleceğe sahip iktisatçılar da bulunmaktadır. Bunlar, çok temel ve aynı zamanda çok basit, bir kez duyduğunuzda onları anlamadığımıza inanmamızın zor olduğu fikirleri sahiplenmeyi başa-*

³ 1930'lu yıllarda Avusturya İktisat Okulu mensupları ile Piyasa sosyalistleri arasında yaşanan tartışmaların farklı bir değerlendirmesi ve ayrıntıları için bkz: (Eren, 1987: 3-20; Bootke and Leeson, 2004: 100-101).

⁴ Hatta son dönemlerde literatürde bu kavram yaygın olarak kredi ve finans piyasalarının bir özelliği olarak tanımlanır olmuştur. Geniş detayı için bkz (Van Damme, 1994:14-33).

rabilirler. George A. Akerlof bu yeteneğe sahiptir”.

Ancak bu belirginleşen aksaklık biçimine verilen önem, iktisatçılar arasında genel olarak görüş ayrılıklarına neden olmuştur. J. Stiglitz (1992:39-40) temelde tüm Yeni Keynesyen Okul mensuplarının bu aksaklıkların (imperfect) varlığını kabul ettiğini, konunun önemini kavradıklarını ifade eder. Makro iktisadi olguların ve hükümetlerce uygulanacak olan politika sonuçlarının, mükemmel piyasa modellerinden daha gerçekçi oldukları konusunda görüş birliği olduğundan söz eder. Bu anlamda bunlara *yeni piyasa başarısızlığı teorisyenleri* de denmektedir.

2. Asimetrik Bilgi Teorisi ve Limon Piyasalar

1970’li ve 80’li yıllarda özellikle (kamu malları ve dışsallıklar gibi) geçmiş dönemdeki piyasa başarısızlığı argümanlarının zayıflaması nedeniyle, iktisatçılar yeni piyasa başarısızlığı argümanları oluşturmuşlardır. Bu konuda ki en büyük meydan okuma ise, bilgi ve eksik bilgi düşüncesinin temelinde gerçekleştirilmiştir (Cowen and Crampton, 2002). Bununla beraber yine aynı dönemde ortaya çıkan gelişmelere müteakip dönemin hakim paradigması olan Keynesyen Okul’a, yeni sağ iktisatçılar tarafından eleştiriler sertleşmişti. Bu yeni Keynesyenizmi doğurmuştur. Bu eleştirilere cevap da Keynesyen iktisada mikro iktisadi temeller aramak olmuştur. Bu ekole mensup olan iktisatçıların belirttiği üzere yeni Keynesyen yaklaşım, “doğru” mikro iktisat ilkelerinden, yaygın olarak gözlemlenen makro iktisadi olguları türetmeyi mümkün kılmak üzere, mikro iktisadi değiştirmeye çalışmaktadır. Bu çabalar, mikro iktisadi makro iktisada eşlik ettirmek için yeni arayışları ifade etmektedir (Çaklı, 1998:101).

Bu arayış içerisindeki modeller, Stiglitz’in “etkin ücret” hipotezini, G. Akerlof’un “limon piyasalar” modelini ve Oliver Williamson’un “çıkarıcı davranışlar” düşüncesini (notion of opportunistic behavior) ve diğerlerini içermektedir. Ancak daha çok asimetrik enformasyon konularına odaklanılmış ve özellikle enformasyon problemleri neredeyse ekonomini her sektörü üzerine uygulanarak piyasa başarısızlığı kavramı perçinlenmeye çalışılmıştır (Cowen and Crampton, 2002).

Özellikle J. Stiglitz bu yeni piyasa başarısızlığı teorisine özel önem vermiştir. Stiglitz’in verimliliği, zekâsı ve yorumlama kabiliyeti onu bu yeni argümanların lider figürü yapmıştır. Onun hükümet görevleri, özellikle Dünya Bankası baş ekonomisti olması ve ABD Başkanı Bill Clinton’un Ekonomik Danışmanlar Konseyi’nin başkanlığını yürütmesi onu ön plana çıkarmıştır. Ayrıca “enformasyon ekonomisi” ile ilgili yaptığı çalışmalarla da 2001 yılında Nobel Ekonomi Ödülünü alması vizyonunu yenilemiştir (Cowen and Crampton, 2002) Onunla beraber ödülü paylaşan G.A. Akerlof ve M. Spence’de bu konunun diğer düşünce liderleri arasında önemli bir yere sahiptirler⁵.

Tarafların mal ve hizmetler hakkında aynı bilgiye sahip olmamaları anlamında kulla-

⁵ Akerlof 1940 yılında doğmuş, Ph.D derecesini Yale Üniversitesinden almıştır. Spence ve Stiglitz ise 1943 yılında doğmuş; Spence Ph.D derecesini Harvard Üniversitesinden, Stiglitz ise MIT’den almıştır. Bu üç iktisatçının yaşam hikâyesi ve çalışmalarının başarılı bir değerlendirmesi için Bkz. (Rosser, 2003).

nılan ve bir piyasa başarısızlığı olarak değerlendirilen asimetrik bilgi modelleri; genelde 2001 yılında Nobel ödülü almaya hak kazanan Stiglitz, Akerlof ve Spence'in düşünceleri çerçevesinde şekillenmiştir. Spence'in yazıları işgücü piyasasında ki "sinyal" problemleri üzerine olmakla birlikte Akerlof daha çok limon piyasa modeline odaklanmıştır. Stiglitz ise perdeleme-ayrıt etme (screening) üzerine yoğunlaşmıştır. Stiglitz ve Akerlof daha sonraları özellikle piyasa başarısızlığı ve asimetrik bilgi arasındaki bağlantı konusundaki çabalara odaklanmışlar (Bootke, 2002:269) ve bu akıma yön vermişlerdir.

2.1. G.A. Akerlof: Limon Piyasalar ve Ters Seçim (Adverse Selection) Problemi

Akerlof'un 1970 yılında yayınlamış olduğu "The Market for Lemons: Quality, Uncertainty and Market Mechanism" adlı makalesi asimetrik enformasyon literatürü üzerine yapılmış olan en önemli çalışmadır (Löfgren vd., 2002:197). Bu çalışmasında Akerlof, kullanılmış otomobil piyasalarını inceleyerek, alıcı ve satıcı arasındaki bilgi farklılığından kaynaklanan sebeplerin piyasalarda nasıl bir dengesizlik oluşturabileceğini açıklamaya çalışmıştır. Akerlof'a göre bu piyasa da otomobil satıcısı potansiyel bir alıcıdan daha fazla bilgiye sahiptir ve bu enformasyon farklılığı bir "ters seçim"(adverse selection) kaynağıdır. Potansiyel alıcılar piyasada iyi ve kötü otomobiller olduğunu bilmekte fakat hangi otomobillerin kötü (limon) hangilerinin ise iyi kaliteye sahip olduklarını bilmemektedir. Bu durumda daha az bilgiye sahip potansiyel alıcı, ortalama kaliteyi yansıtan ortalama bir fiyatı ödemeye razı olacaktır. Kaliteli otomobil satıcıları ise bu ortalama fiyatın aracın gerçek kalitesini içermediğini ve otomobilinin asıl değerinin bu fiyatın üstünde olduğunu düşünerek otomobilini satmaktan vazgeçecektir. Düşük kaliteli otomobil satıcıları ise bu ortalama fiyatın, kendi aracının asıl değerinin üstünde olduğunu bildikleri için kendilerine teklif edilen ortalama fiyatı kabul ederek, araçlarını satacaklardır. Sonuçta iyi kaliteli otomobillere sahip satıcıları piyasadan çekilip, kötü otomobiller (limonlar) piyasaya hakim olacaklardır. Kötü arabaların sayısı iyi arabaları geçtiğinde ters seçim ortaya çıkacaktır (Akerlof, 1970:487-492)⁶. Böylece ters seçim sorunu taraflar arasında alışveriş yapılmadan, ya da sözleşme imzalanmadan önce gizli bilgiden (hidden information) yani tarafların birinin diğerinden daha fazla bilgiye sahip olmasından kaynaklanmaktadır⁷ (Sarıkaya, 2002:100).

Akerlof bu tür bir piyasanın işleyişinin finansal piyasalarda da olabileceğini ileri sürmüş ve sigorta piyasasını buna örnek göstermiştir. Örneğin, 65 yaşın üzerindeki insanların sağlık sigortası yaptırmakta zorlandıkları bilinen bir gerçektir. Çünkü artan sağlık

⁶ Akerlof'un bu sonucu "kötü para iyi parayı kovar" ifadesine dayanan Gresham kanuna benzetilmektedir. (Thomas Gresham "1519-1579" parasal meselelerde Kraliçe Elizabeth'in danışmanlığını yapmıştır) Fakat Gresham kanununa tam olarak benzetilemez. Çünkü Gresham Kanununda kötü ve iyi paralar konusunda hem alıcı hem de satıcı benzer bir bilgiye sahiptir. Buna karşın, Akerlof'un probleminde, kötü arabalar iyi arabaları kovar ancak bu, enformasyon konusunda otomobil satıcısının alıcıdan daha fazla bilgiye sahip olmasından kaynaklanmıştır (Löfgren vd., 2002:198; Akerlof, 1970: 490).

⁷ Akerlof probleminin son dönemde ilginç bir biçimde test edildiği alanlardan birisi internet ve e-ticaret piyasasıdır. Hızla büyüyen bu sanal ortamın, Akerlof'un limon piyasalar modeli çerçevesinde (genelde eleştirisi olarak) değerlendirildiği faydalı bir çalışma için bkz. (Steckbeck and Boettke, 2001).

riski, sigortacıları sağlık sigortası yapmakta ihtiyatlı olmaya iter. Ancak sigorta fiyatları, riski karşılayacak kadar yüksek olarak da belirlenemez. Bunun en büyük nedeni ters seçim etkisidir.

Sigortalanmanın fiyat seviyesi yükseldikçe, kendini sigortalayan insanlar gerçekten kendini sigortalamaya ihtiyacı olduğunu hisseden kişiler olacaktır. Yani sağlık durumu ortalamadan daha kötü olanlar sigorta yaptıracaklardır. Çünkü sigorta yaptıracak insanlar sağlık risklerini, çeşitli sebeplerden dolayı sigorta şirketinden daha iyi bilmektedirler. Böylece sigorta şirketi riski karşılayacak şekilde fiyatları her yükselttiğinde, fiyatların yüksekliğinden ürken daha sağlıklı insanlar sigorta yapmaktan vazgeçecek ve sigorta olmak isteyenler sadece sağlık riski yüksek olan kişiler olacaktır. Veri bir fiyat seviyesinde, hiçbir sigorta satışı gerçekleşmeyecektir. Yani sigorta şirketi, ters seçim nedeniyle, birey tıbbi bakımdan beklenen maliyetini ödemeye ve sigortalı olmaya istekli iken, ona poliçe satmaması oldukça muhtemel hale gelecektir (Akerlof, 1970:492-500). Akerlof ters seçim problemlerinde kalite belirsizliğini azaltıcı kurumlar olarak; garanti belgelerinin, markalaşmayı, lisansları ve sertifikaları öne çıkarmaktadır.

2.2. M. Spence: Sinyal Verme Problemi

Asimetrik enformasyon sorunlarından bir diğeri de M. Spence tarafından formüle edilmiş olan sinyal vermedir. Spence, gelecek çalışmalarına yön veren “Job Market Signaling” (1973) ve 1974 yılında yayınladığı “Market Signaling” adlı eserlerinde eğitimi, emek piyasasında “sinyal” olarak ifade etmiştir. Burada işveren (principle) ile işçi (agent) arasında bir bilgi asimetrisi vardır ve işveren, yeni işçinin verimlilik düzeyini ayırt edemez durumdadır. Bu nedenle emek piyasası sadece düşük ücretten düşük kaliteli çalışanların işe alındığı bir piyasaya dönüşebilir. Bu durum, piyasada sadece limonların kaldığı Akerlof problemine oldukça benzer niteliklere haizdir (Löfgren vd., 2002:199-200).

Spence’in analizi, bir piyasadaki ajanların ters seçim etkilerini önlemek için sinyal vermeyi nasıl kullanabildiklerini göstermektedir. Bu anlamda sinyal verme, işçilerin kalitesi hakkında diğer tarafa gözlemlenebilir bir katkıyı ifade eder ve işverenler bu sinyalleri kullanarak işe alıp-almama kararını verirler (Löfgren, 2002:200). İşçilerin diplomaları, iş deneyimleri ve prezentabilitesi birer sinyal aracı olarak ifade edilebilir (Sarıkaya, 2002:100). Buna karşın iş başvurusu yapanlar açısından bakıldığında, işverene kalite sinyali gönderebilmenin “eğitim” yatırımı yapmak gibi bir maliyeti vardır. Bu maliyete karar vermek zorundadırlar. İşveren açısından ise bu özel bilginin izlenebilmesi mümkün olmamakla beraber geçmiş tecrübelerin ışığında bir ücret teklifi sunulur. Bu teklif en yüksektir. Eğer teklif edilen ücret sinyal ile bir orantı sağlıyorsa sorun yoktur, ancak ters durumda işverenin ücret teklifi konusunda geri çekilmesi ya da teklifini değiştirmesi muhtemeldir⁸. Bu anlamda bir ücret-hizmet kalitesi dengesi her zaman kurulamayabilir.

2.3. J. Stiglitz: Ayırt Etme (Screening) Problemi

Stiglitz tarafından şekillendirilen *ayırt etme problemi (screening)*, sinyal verme teorisine

⁸ Sinyal gönderme dengesi hususundaki ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. (Molho, 1997:64-75).

benzer bir durumdur. Bu konu ilk olarak Rothschild ve Stiglitz tarafından 1976 yılında yayınlanan "Equilibrium in Competitive Insurance Markets: An Essay on the Economics of Imperfect Information" adlı makale ile literatüre dâhil edilmiştir⁹. Bu çalışma Akerlof ve Spence'in çalışmalarının doğal bir tamamlayıcısı gibidir. İki yazar bu analizlerini, sigorta şirketlerinin potansiyel sigorta müşterilerinin asıl risk durumları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları ve asimetrik enformasyon problemi yaşadıkları sigortacılık sektöründe yapmışlardır. Sigorta şirketleri bu durumu ortadan kaldırmak ve müşterinin doğru bilgiyi aktarmasını teşvik etmek için müşterilerine çeşitli kontratlar sunarlar (Löfgren vd., 2002:203). Böylece sigorta şirketleri farklı risk profiline sahip müşterilerin ayırt edilmesini sağlayabilecektir. Ancak bu yaklaşım, kesin bir dengenin oluşması için net bir çözümünü içermeyebilir.

Bu durum emek piyasaları için de kullanılabilir. Bu anlamda ayırt etme, sinyal gönderme ile benzer özellikle taşır ancak ikisi arasında bir farklılık vardır. Bu fark işveren (amir) ve işçi (ajanın) hareketlerinden kaynaklanmaktadır. Sinyal gönderme modelinde ilk hareket işe başvuran işçilerden gelmekte ve eğitim vb özelliklerini bir sinyal olarak işverene göndermektedirler. İşverenlerde önceki inanç ya da deneyimlerine göre bu sinyalleri yorumlayarak işçilere bir ücret teklifinde bulunmaktadırlar. Ayırt etmede ise ilk hareket işçilere, farklı eğitim seviyelerine göre farklı ücret teklifini kapsayan bir sözleşme sunan amirden gelmektedir. Ajanlar-işçiler, bu sözleşmedeki şartlar kendilerine uygun ise işi kabul edecekler aksi takdirde ise kabul etmeyeceklerdir. Böylece piyasalarda etkisizliğe yol açacaklardır (Sarıkaya, 2002:101).

2.4. Ahlaki Tehlike (Moral Hazard) Problemi

Ahlaki tehlike problemi, ters seçim'in aksine sözleşme imzalandıktan sonra gizli eylem (hidden action) sonucunda oluşan bir asimetrik bilgi sorunudur. Burada taraflar malın ve hizmetin niteliği konusunda farklı bilgiye sahiptirler ve ilk defa sigorta piyasası sorunlarına atıfta bulunmak üzere kullanılmıştır (Sarıkaya, 2002:100).

Amir-işveren (principle) kendi adına eylemde bulunmak amacıyla ajan-işçi (agent) ile bir sözleşme yapmaktadır. Bununla birlikte ajan, amir tarafından ispatlanamayan ve gözlemlenemeyen hareketlerde bulunarak sözleşmeye aykırı davranmaktadır. Amir ve ajan arasındaki bilgi eksikliği ne kadar fazla ise bundan doğacak olan refah kayıpları da o kadar fazla olacaktır. Bunlara örnek olarak üst kademe yöneticilerinin kendi çıkarlarını şirket çıkarlarına tercih etmeleri ve arabasını sigorta ettiren bir kişinin arabasını daha az dikkatli sürmesini verilebilir (Sarıkaya, 2002:100)

Bununla beraber, ahlaki tehlike sorunlarına kredi ve finans piyasalarında oldukça sık rastlanabilmektedir. Bu noktada kredi alan kredi verenin bakış açısına göre ahlâkî olmayan (arzu edilmeyen) faaliyetlerde bulunarak, kredi verenin çıkarını zedelemektedir. Bu arzu edilmeyen faaliyetler veya davranışlar, kredinin geri ödenmeme riskini önemli ölçüde artırmaktadır. Ahlâkî tehlike söz konusu ise, kredi alan yüksek riskli projelere yatırı-

⁹ Bu iki yazar "ayırt etme" kavramını bu makalelerinde tanımlayıcı olarak kullanmamışlardır. Bkz. (Sarıkaya,2002-101).

rım yapmakta, yüksek getiri kazanırsa bundan kazançlı çıkmakta, sermayeyi kaybederse kaybın önemli kısmı kredi verene yüklenmektedir. Bu durumda, finansal sistem ödünç vereceği kaynağı kaybetmektense çok az sayıda güvenilir müşteriye kredi açmayı tercih etmekte; bu da finansal sistemin etkin çalışmasını engelleyerek piyasa dengesinin birinci en iyi durumundan sapmasına yol açmaktadır (Aras ve Müslümov, 2004).

3. F.A. Hayek'in Bilgi Eksenli Ekonomik Yaklaşımları

Metodolojik olarak, Hayek ve yeni piyasa başarısızlığı teorisyenleri temelde enformasyon konusunda farklı bakış açılarına sahiptirler Bu durum ikisi arasında açık fark yaratır. Hayek için öncelikli temel sorun, hareketli, geniş ölçüde dağılmış bilgiyi idame ettirmek piyasa sürecinin kapsamındadır. Yeni piyasa başarısızlığı teorisyenleri için ise, enformasyon için kilit nokta, dağınık değil fakat asimetriktir. Bazıları başkalarının bilmediği bilgiye sahiptir. Bilgi dağınıklığı ve bilgi asimetrisi kavramları benzer bir kelimenin iki yönüdür, biri diğerinin benzeridir, yakın anlamlıdır. Ancak Hayek ve piyasa başarısızlığı teorisyenlerinin arasındaki farklılık, Hayek'in bakış açısında saklıdır. Çünkü ona göre piyasa fiyatları yoluyla piyasalar, bilgi asimetrisini elimine eder. Kanadalı tesisatçıların su tesisatı ile ilgili fiyat bilgisi, Fransız elektrikçilerinin ev elektrik tesisatının tercihlerinde, tesisatın piyasa fiyatları etkilidir. Piyasa başarısızlığı teorisyenlerine göre asimetri tam anlamıyla bu değişimin üstesinden gelemez. Çünkü bilginin eşitsiz dağılımı her iki tarafın da yararlanacağı değişimi engellemektedir (Cowen and Crampton, 2002).

Hayek ve bahsedilen yeni teorisyenler arasındaki önemli farklılıklardan bir diğeri ise Hayek'in bilgi (knowledge) kelimesini enformasyon (information) kelimesine tercih etmesidir. Genelde enformasyon terimi başlangıç seviyesindeki verileri ifade ederken, bilgi, daha geniş anlamda kullanılmaya müsaittir. Açıkça söylenmeyeni, zımni olanı, bilme fikrini ve anlayışını ifade etmektedir. Bu iki piyasa görüşü bilgi kavramı konusunda farklılık oluşturmaktadır. Günümüz ekonomisinde de enformasyon sorunlarından kaynaklanan piyasa sorunlarının bilinmesi temel bir problem gibi durmaktadır. Çünkü hala ekonomi dünyasında yeni piyasa başarısızlıkları teorisyenleri tartışmayı benimsemektedirler (Cowen and Crampton, 2002). Bu noktada dengesizliğin içeriğini değerlendirebilmek ve yeni piyasa başarısızlığı tartışma kriterlerini Hayekçi perspektiften gözden geçirmek önem arz etmektedir.

3.1. Hayek'te Bilginin Mahiyeti

F.A. Hayek'in (1899-1992) fikirlerini iki temel düşünceyi şekillendirdiği ifade edilebilir. Siyasi düşünceleri, klasik liberal okulun Mandeville, Hume, Adam Smith ve Adam Ferguson gibi İskoç politik iktisatçılarının şüpheci anti-rasyonalist geleneğine dayanırken (Gamble, 1997) ekonomik görüşlerini, subjektivizm ve metodolojik bireycilik, ölçülemezlik, öndeyi yerine açıklamayı ifade eden prakseoloji, kendiliğinden düzen gibi ilkeleri içeren ve Menger, Mises, Kırzner gibi iktisatçıların içinde bulunduğu Avusturya Okulu şekillendirmiştir (Eren, 1994:257-269).

Bu iki köklü geleneğin temsilcisi olan Hayek'in, "bilgi"yi ekonomi teorisinin içerisine dâhil etmesinin en önemli sebebi, daha çalışmalarının başlangıcından itibaren ekonominin temel problemi olarak gördüğü milyonlarca ekonomik aktörlerin niyet edilmeden nasıl faaliyetlerini düzenlediğini içeren "koordinasyon" hususuna odaklanmasından kaynaklanmıştır¹⁰ (Beaulier vd., 2005:211). Hayek, bu durumu aşmak için, piyasayı bilginin ortaya çıkarıldığı ve iletiildiği dinamik bir süreç olarak görmekte ve bu anlamda rekabet ve fiyat mekanizmasını ön plana çıkarmaktadır.

Ona göre, piyasa düzeninde fiyatlar bir bilgi iletişim mekanizması ve bir sinyal aracı olarak çalışmaktadır. Rekabet ise sonuçları önceden görülemeyen ve herhangi bir girişimciyi, diğerlerinin bulup göremediği fırsatları araştırıp bulmaya yönelten bir keşif yöntemidir (Yay, 1993a:60; 1993b:150). Hayek, piyasa sürecini bilgiyi ortaya çıkaran ve ileten bir aygıt olarak tasvir ederek, neo klasik "tam bilgi" varsayımını da reddetmiş olmaktadır. O, bilginin piyasada parçalı, dağınık ve değişik noktalarda yoğunlaşmış olduğu varsayımından hareketle (Gamble, 1997) rekabet ve fiyatlar mekanizmasını bireyler arasındaki faaliyet ve amaçları koordine eden bir araç olarak görmektedir. Piyasa bu anlamda kısmi olarak insanların elinde bulunan bilgiyi en iyi işleyerek, insan faaliyetlerini koordine eden bir araç olarak ele alınmış olur. Bu noktada Asimetrik bilgi teorisyenlerinin aksine, Hayek için bilgi eksikliği (ya da asimetrisi) bir piyasa başarısızlığı olarak değerlendirilmez. Hatta merkezi otorite dâhil hiçbir kurumun elde edemeyeceği bir başarıyı sağladığı için elzem kabul edilir.

"Pratik bilgi" olarak kabul edilen bu kavram Hayek'e göre aşağıda ifade edilen şu özellikleri nedeniyle piyasadaki başka bir mekanizma tarafından (merkezi otorite dâhil) bir araya getirilip, kullanılamaz (Yay, 1993a:59-60);

i. Piyasadaki çeşitli şartların bilgisi geçici, kısa ömürlü, hemen eskiyen bir niteliğe sahiptir. Nispi fiyatlar ve girişimcilerin karşılaştıkları fırsatlara ilişkin bilgiler bu içeriktedir. Bu bilgi bir merkezi kamu otoritesi tarafından toplansa bile toplanma için geçen süre içinde pratik değerini kaybeder.

ii. Piyasanın sağladığı bilgi yerel ve zımni bilgidir. Bu bilgi, teori ve önermelerden çok uygulama, hüner, yetenek ve geleneklerde içerilen yerel (lokal) bilgidir. Uygulama sürecinde elde edildiğinden kısmen teori olarak ifade edilebilir ve kamuoyuna sunulabilir. Merkezi planlama kurumlarının aksine piyasanın kendisi, bu pratik bilginin iktisadi ajanların faaliyetlerinde, tercih ve kararlarında ifade bulmasına izin verir.

iii. Piyasa kurumları ürün ve fırsatları hakkında bilgi sağlama yanında, iktisadi ajanların tercihleri hakkında da bilgi sağlar. Piyasa kurumları, yalnızca diğer alternatif kurumların sağlayamayacağı, toplumun üyeleri arasında yayılı bulunan bilgi ya da haberleri; buna ilaveten, başka hiçbir şekilde ortaya konamayacak tercihler hakkında da bilgi yayar.

¹⁰ Hayek'in "bilgi" ile ilgili düşünceleri belli bir süreçte şekillenmiştir. Ancak onun bu hususta yazdığı iki çalışma, düşüncelerinin ana temasını oluşturması yönünden öne çıkmaktadır. Bunlar 1937'de yayınlanan "Economics and Knowledge", ve 1945 yılında yayınlanan "The Use of Knowledge in Society" adlı iki makaledir (Beaulier vd., 2005: 212).

Şahsi ve lokal bilgiyi içeren pratik bilgi, Hayek'in piyasa süreci teorisinin temelini de oluşturmaktadır. Hatta ona göre toplumun ekonomik problemi nispi önemi sadece bireyler tarafından bilinen amaçlar için toplumun üyeleri tarafından bilinen kaynakların en iyi kullanımının nasıl sağlanacağı ya da kısaca, hiçbir kimseye bir bütün olarak verilmeyen bilginin kullanımı sorunudur (Hayek, 1945; Oğuz, 1999). Bu problemin çözümü, bireylerin davranışlarını sürekli olarak yeni bilgi karşısında ayarlamasını gerektirmektedir. Düşünür bu noktada, piyasa içinde bilgiyi ileten ve sinyal aracı olarak vazife gören fiyat mekanizmasını ön plana çıkarmaktadır.

3.2. İletişim Ağı Olarak Fiyat Mekanizması

Hayek, ekonomide “pratik bilgi” hususu nedeniyle “koordinasyonun” hiçbir mekanizma tarafından (piyasa mekanizması gibi) sağlanamayacağını, buna karşılık piyasa düzeninin “fiyatlar” mekanizması yoluyla milyonlarca insanın çatışan amaçlarını birbirine uydurarak koordinasyonu en iyi biçimde gerçekleştirdiğini şu ifadeleriyle belirtmektedir; *“Fiyat sistemi müteşebbislere, bir pilotun bazı kadranları gözetmesi gibi, bir takım fiyatların seyri gözetlemek suretiyle kendi faaliyetlerini diğer müteşebbislerin faaliyetlerine intibak ettirmek imkânını sağlar”* (Hayek, 1995a:51). Böylece fiyat sistemi, gerekli minimum çabayla, piyasadaki insanlara diğer insanların sahip oldukları ihtiyaçlar manzumesini ve bu insanların karşılanacak olan ihtiyaçlarını ne derecede arzu ettiklerini bildirir (Butler, 1996:59). Fiyatlar, bunu bir iletişim mekanizması gibi çalışarak, bireylerin tercih ve isteklerindeki değişikliği; fiyat değişimleri ile diğer bireylere sinyal olarak göndererek yapmaktadır (Hayek, 1945).

Bu anlamda Hayek'in fiyat sisteminin; enformasyonu (haber alma) içeren “yatay” bilgi akımını ilettiği söylenebilir (Eren, 1991:110). Fiyat sistemi bu bilgiyi aktararak, diğer insanların faaliyetlerini belirler. Örneğin, kalay gibi bir kaynağın yeni bir kullanımının keşfedilmiş olduğunu veya mevcut kalay kaynağının tükenmekte olduğunu varsayalım. Gerçekte, girişimci için belirtilen bu nedenlerden hangisinin vuku bulduğu farketmez. Girişimcinin tüm bilmesi gereken, artık yüksek bir fiyat gerektirdiği için kalayda idareli kullanımın gerektiği, piyasa koşullarındaki değişimin kalay üreticilerine ürettikleri maldan daha fazla kazanma imkânı verdiğidir. Bazı kalay kullanıcılarının, belki şimdi daha ucuz olan ikame mallara yönelerek, idareli davranacakları şüphesizdir. Böylece kıt kalay sadece alternatiflerinin olmadığı veya alternatiflerinin çok pahalı olduğu yerlerde kullanılmaya devam edecektir. İkame mallara olan bu yeni talep, bu malların daha fazla arzını veya daha az kar elde edilebilir istihdam kullanım alanlarından çekilmesini harekete geçirecektir. Bu durum, ardından, ikame mallar için ikame edilecek olan şeyleri etkileyecek ve bu böylece sürüp gidecektir. Bu değişikliğin orijinal nedeninin farkında olan insan çok az olmakla birlikte, bütün piyasa düzeni kıtlığa veya yeni kalay talebine intibak sağlar ve tek bir piyasa gibi işler. Üreticiler ve kalay kullanıcısı tüketiciler tüm sahayı gözden geçirmek veya kalayın muhtelif kullanımlarının ve onun ikamelerinin farkında olmak zorunda değildirler. Tam bir intibak için üretici ve tüketicilerin tüm bilmeleri gereken husus, bu malların yerel (lokal) fiyatlarıdır. Böylece fiyatlar, birçok bilgiyi toparlayarak, gayri iradi

birçok insanın amaçlarını koordine eder (Butler, 1996:58).

Fiyat sistemi, sadece bireylerin çok geniş enformasyon kaynaklarından faydalanmalarını sağlamakla kalmaz. Ayrıca bireylere sanki her biri büyük bir tür bilgisayara sahip gibi, çok değişik talep türlerinin büyüklüğünü ve muhtelif malların azlığını karşılaştırmaları imkânını verir. Bunun sonucunda, fiyat sistemi malların en verimli ve en az maliyetle üretilmelerini temin eder (Hayek, 1995b:160) Bu sebeple düşünür fiyat mekanizmasını “olağanüstü bir şey” olarak tasvir etmiştir (Butler, 1996:61). Ancak fiyat mekanizması, Hayek'in piyasa süreci teorisinin ilk ayağını oluşturmaktadır. Çünkü fiyatlara yansıyan toplam bilgi tamamıyla rekabetin sonucu veya en azından, belli bir malın arz ve talebinin bir kaynağına ilişkin bilgi sahibi olan herkese piyasanın açık olmasının ürünüdür (Hayek, 1995b:160). Bu anlamda bilgiyi ortaya çıkaran ve Hayek tarafından bir keşif yöntemi olarak adlandırılan rekabet mekanizmasının ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir.

3.3. Keşif Süreci Olarak Rekabet

Hayek'e (1997:103) göre rekabet, tıpkı fen bilimlerdeki deney gibi, her şeyden önce bir keşif yöntemidir. Sadece ekonomide değil, ekonomi dışındaki alanlarda da kimin daha iyi yapacağını önceden bilmediğimiz her durumda yararlanılacak bir yöntemdir (Yayla, 1993a:138). Rekabet, piyasadaki girişimcileri; diğer girişimcilerin bulup göremediği fırsatları araştırıp bulmaya yöneltilir (Yay, 1993b:150).

Rekabet bir durumu değil bir faaliyeti ifade eder ve rekabet süreci, esas itibarıyla bireylerin piyasa düzeninde sahip oldukları muhtelif zevk ve tercihler ile bu taleplerin mümkün olan en düşük maliyetle karşılanmasını mümkün kılacak muhtelif girdi ve alternatiflerin keşfine imkân sağlayan bir süreçtir. Üreticileri yeni talep alanlarını deneme ve bulup çıkarmaya yarayan, diğer rakip üreticiler tarafından bilinmeyen zevk ve tercihlerin karşılanmasına sevk eden güdü rekabettir. Bu durum, girişimciliğe dair bir işlevdir ve geniş taleplerin tahmini için, yeni fırsatların ortaya konulmasında önemlidir. Bilginin kısmi ve dağınık olması nedeniyle bir girişimci, halkın tatmin edilmesini istediği bir ihtiyaçla karşılaşarak bu ihtiyacı karşılamaya yönelebilir ya da piyasaya gerçekten talep edildiği ortaya çıkacak yeni bir ürün getirerek, bir tahminde bulunabilir. Her iki halde de girişimci, çabuk davranmak zorundadır. Çünkü, yeni ve girilmemiş pazardan yararlanmak için harekete geçiren birçok potansiyel rakibin varlığı kaçınılmaz olacaktır. Zira girişimci (en azından başlangıçta) piyasada “önce bulunmanın” karşılığını alacak ve elde ettiği kar, aynı zamanda diğer girişimcileri onun örneğini geçmeye çalışmak için harekete geçirecektir. Maliyet cephesinde ise rakiplerin ve rekabetin mevcudiyeti, üreticileri faktör girdilerinin en düşük maliyetli bileşimini arayıp bulmaları ve en düşük fiyatla en değerli hâsılayı üretecek bileşimi keşfetme çabası içinde, muhtelif ürünleri denemeleri için harekete geçirecektir. Bu süreç, daha önceden keşfedilmemiş fırsatların kullanımını ortaya çıkarmaya yardım edecektir (Butler, 1996:67-68).

Bahsedildiği anlamda rekabet, belli şartlar altında farklı bilgileri işleyerek, kaynakları farklı mal ve hizmetlerin üretimine tesis etmiştir. Bu durum, gerçekte bütün insanların bildiği olguları bilen ve bu bilgiden tamamıyla en etkin biçimde yararlanabilecek tek zihin

tarafından hâsıl edilebilecek ölçüde büyük bir verime yol açmıştır. Hayek'e göre, rekabetçi piyasa sürecinin ortaya çıkardığı bu özel durum, iktisat teorisyenlerince entelektüel olarak o denli tatmin edici bulunmuştur ki, bu durumun pragmatik olarak değerlendirilmesi eğilimi oluşmuştur. Rekabet kural olarak bu sonuçları sağladığı için arzu edilmiş ya da hatta sadece bunları yaptığı zaman arzu edilirmişçesine muntazam ifade edilmiştir. Piyasa lehine olan argümanı, bu özel "kusursuz rekabet" durumuna dayandırmak bu durumun birkaç örnekte görülen istisnai bir durum olmasından kaynaklanan sebeplerle rekabetin bunu başaramadığı zaman zayıf olarak addedilmesine yol açmıştır. Rekabetin başarması gereken şeyin tamamen gerçeklikten uzak ve çok yüksek bir standart olarak tanımlanması, genellikle rekabetçi ortamın başarısının hatalı bir biçimde yeterince takdir edilmemesine yol açmaktadır (Hayek, 1997:99). Oysa Hayek'e göre kusursuz rekabet modeli iktisadi hayatın birkaç kesimi hariç varolmayan ve pek çok sektörde oluşturulmasına gücümüzün yetmediği ve bazen oluşturulsa bile "meydana getirilmesi arzu edilip olmayan" olguların varsayımına dayanmaktadır (Yayla, 1993b:138).¹¹

Hayek, neo-klasik iktisadın sadece tam rekabet modelinde değil, genel denge teorisinde de temkinli bir davranış sergiler. Genel denge teorisini L. Walras'a göre, kendisinin denklemlerle ulaştığı genel denge çözümü; piyasada serbest rekabet ve bireylerin yapacakları yeni sözleşmelerle gerçekleşir. Ona göre bireyler piyasaya bazı mal stokları ile ve ticaret amacıyla gelirler. Onların bu tavrına bağlı olarak fiyatlar oluşur. Eğer arz ve talep bu fiyatlarla birbirine eşit olursa hemen bir denge durumu ortaya çıkar. Şayet arz ve talep birbirine eşit değilse, bireyler kendi aralarında yeni sözleşmelere yönelir ve bir süre sonra talep ve arzı eşitleyen denge fiyatına ulaşılır (Savaş, 1997:558). Sonuçta piyasa(lar) dengededir ve yeni bir denge noktası bilindiği zaman, bireyler hemen o noktaya geçerler. Bu durum piyasa sürecinin varlığını (Hayek, 1945) ve dolayısıyla rekabetin işlerliliğini açıkça dışlar.

Hayek'e göre denge kelimesinin eğer bir anlamı varsa, onun ancak planlarının ne olacağını tam olarak bilen ve muhtelif amaçları tam ve sarsılmaz bir uyum içinde olan *birey* bağlamında mevcut olabileceğini ifade eder (Butler, 1996:70-71). Ama bir bütün olarak değerlendirildiğinde bunun gerçekleşmesi oldukça zordur. Hayek'e göre denge, bireylerin planlarının karşılıklı olarak bozulmadan birbiriyle uyumlu olması durumunda (Oğuz, 2001) tutarlıdır. Bu ise ancak bir toplum için zamanın bir noktasında olur ve denge varsa, dışsal olaylar yani objektif veriler, toplumun tüm üyelerinin subjektif verilerine dayanan genel bekleyişlerine karşılık geldiği sürece devam edecektir. İşte denge analizinde eleştirilmesi gereken nokta, bu objektif verilerle subjektif verilerin nasıl birbiriyle uyuşacağına araştırılmayıp, sadece dengenin varlığında bunların birbirleri ile uyuştununun varsayılmasıdır. İnsanların ne yapacağını analizi, onların ne bildiğinden başlaması gerektiğinden, dengeden objektif veriler çıkarılamaz (Yay, 1993a:58).

¹¹ Hayek'in neo klasik "tam rekabet modeline" ilgili itirazlarının detayları için bkz. (Hayek, 1997:105-110). Ayrıca Hayek'in rekabet konusundaki düşüncelerinin ayrıntıları için bkz. (Hayek, 2002:9-23).

Sonuç

İktisat teorisinin en önemli problemlerinin başında yer alan bilginin ekonomide konumlandırılması hususunda, iki farklı düşüncenin genel anlamda literatüre hâkim olduğu ifade edilebilir. Bunlardan ilki, konuyu daha 1930-40'lı yıllarda tartışmaya açmış bulunan Avusturya Okulu ve onun önemli ismi F.A. Hayek, diğeri ise 1970'li yıllarda Keynesyen makro iktisadın mikro temellerini araştıran ve bu noktadan hareketle bazı sonuçlara ulaşan başlıcaları G.A. Akerlof, M. Spence ve J. Stiglitz olan Yeni Keynesyen okuluna mensup iktisatçılardır.

Temelde bakıldığında her iki tarafında ekonomi teorilerinin ekseninde birbirine benzer anlamda kullanıma açılmış “bilgi” kavramı yer almaktadır. Buna karşın gerek bu kavrama bakış açıları, gerekse ulaştıkları sonuçlar açısından tamamen birbirinin zıttı iki farklı teori üretmiş bulunan bu iktisatçıların görüşlerini aslında bağlı buldukları geleneğin şekillendirdiği ifade edilebilir. Hayek, klasik liberal iktisat düşüncesinin özünü benimsemiş, piyasa ve onun başarılarına sonuna kadar inanan bir geleneğin temsilcisidir. Buna karşın diğer tarafta yer alan iktisatçılar liberal geleneğe bağlı olmakla beraber, onun farklı ve müdahaleci yanına inanan (neo) Keynesyen iktisat geleneğini temsil etmektedirler. Bu sebeple, Hayek'in bilgi teorisi, piyasanın başarılarına referans yaparken, Yeni Keynesyen iktisatçıların teorisi ise piyasa başarısızlığını içermektedir.

Bu anlamda Hayek için temel problem, milyonlarca ekonomik aktörün niyet edilmeden faaliyetlerini nasıl düzenlediğini içeren, piyasa koordinasyonu konusudur. Hayek, piyasa da bulunan *pratik bilginin* (Practical knowledge), geçici, kısa ömürlü, parçalı, dağınık ve farklı yerlerde yoğunlaşmış (lokal) iken, milyonlarca insanın birbiri ile olan faaliyetlerinin uzlaştırılması sorusuna yanıt aramaktadır. Bu anlamda fiyatlar mekanizmasını bir bilgi iletişim mekanizması ve bir sinyal aracı olarak görmekte, rekabeti ise sonuçları önceden görülemeyen ve herhangi bir girişimciyi, diğerlerinin bulup göremediği fırsatları araştırıp bulmaya yönelten bir keşif yöntemi olarak algılamaktadır. Böylece ona göre bu iki mekanizma, ekonomide koordinasyonu sağlayan iki önemli olgudur, ekonomik aktörler arasındaki bilgi farklılıklarını gideren yegane yöntemdir ve dahası piyasa dışında hiçbir sistemin bunu başarabilmesi mümkün değildir.

Piyasaya bir süreç olarak bakan Hayek'e göre neo-klasik iktisadın mükemmel (tam) rekabet modeli de genel denge analizi de bir çok yönden kabul edilemezdir. Ona göre, tam rekabet modeli, iktisadi hayatın birkaç kesimi hariç varolmayan ve pek çok sektörde oluşturulmasına gücümüzün yetmediği ve bazen oluşturulsa bile “meydana getirilmesi arzu edilmeden” olguların varsayımına dayanmaktadır. Genel denge yaklaşımı ise “bireysel” planlar çerçevesinde bakıldığında oluşabilmesi pratikte mümkün olmayan bir yaklaşımın ürünüdür. Bu anlamda gerek mükemmel rekabet, gerekse genel denge modeli; rekabet ve fiyatlar sistemi ile bilginin ortaya çıkarılıp ekonomik koordinasyonun sağlandığı “piyasa sürecini” açıkça dışlamaktadır ve bu kabul edilemezdir.

Hayek'in piyasaya attığı başarı payesine karşın, Yeni Keynesyen Okul, bilgi kavramından çok daha farklı sonuçlara ulaşmıştır. Öncelikle onlar bilgi (knowledge) yerine

enformasyon (information) kelimesini kullanmayı tercih etmişler ve piyasanın bir çok alanında taraflararası bilgi farklılığından kaynaklanan asimetrik bilginin varlığını teyit etmişlerdir. Bu bilgi farklılığından dolayı, mükemmel rekabetin ekonomideki ajanların “tam bilgiye” sahip oldukları savının aksine bir durumun oluştuğunu belirlemişlerdir. Buna göre, piyasaların birçok alanda etkin çalışabilmesi mümkün değildir ve piyasalar temelde başarısızlardır. Bu başarısızlığın bir düzenleme ile giderilmesi ile gerekmektedir.

Piyasa başarısızlığını içeren asimetrik bilgi kavramı, bir çok iktisatçının ilgi alanına girmiş ve neredeyse ekonominin tüm alanlarında teorik ve pratik teste tabi tutulmuştur. Böylece konuya ilişkin çok geniş bir literatür vardır. Ancak temel anlamda bakıldığında taraflararası bilgi farklılığı ters seçim, ahlaki tehlike, sinyal verme ve ayırt etme teorileri çerçevesinde şekillenmiştir. Ters seçim; taraflar arasında alış verişi yapılmadan, ya da sözleşme imzalanmadan önce gizli bilgiden (hidden information) yani tarafların birinin diğerinden daha fazla bilgiye sahip olmasından doğarken, Ahlaki tehlike; sözleşme imzalandıktan sonra gizli eylem (hidden action) sonucunda oluşan bir asimetrik bilgi sorunudur. Burada taraflar malın ve hizmetin niteliği konusunda farklı bilgiye sahiptirler. Asimetrik enformasyon sorunlarından bir diğeri ise sinyal vermedir. Sinyal verme de ajan-ışçi sözleşme imzalanmadan önce kendisi hakkında amirin (işveren) gözlemleyebileceği ve yorumlayabileceği bir sinyal gönderir. Amir de ajan tarafından gönderilen bu sinyaller aracılığı ile ajana işe alıp almama konusunda bir karara varır. Sinyal verme ile yakından ilişkili diğer bir durumda ayırt etmedir. Ayırt etme bazı durumlarda özel bilgiye sahip olan farklı türdeki katılımcıları ayırt etmek için, özel bilgiye sahip olmayanlar tarafından yapılan faaliyetleri içerir

Sonuç olarak; iki farklı geleneğin temsilcileri, aşağı yukarı aynı ekonomik temayı referans kabul ederek, ekonomi teorilerini şekillendirmişlerdir. Bir taraf aynı temadan yola çıkarak, piyasanın başarısına atıf yaparken diğer taraf ise başarısızlığı üzerine hüküm çıkarmıştır. Bu noktada metodolojik farkların ve bağlı bulunan geleneklerin ne kadar önemli olduğu bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

Akerlof, George A.; (1970), “The Market for Lemons: Quality, Uncertainty and the Market Mechanism,” *The Quarterly Journal of Economics*, Vol.84, No:3, pp.488-500.

Aras, Güler, Alövsat Müslümov; (2004), “Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilgi ve Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri “, *İktisat, İşletme-Finans Dergisi*, Sayı: 222, s.55-65, <http://www3.dogus.edu.tr/amuslumov/Makale.html>

Butler, Eamonn; (1996), *Hayek: Çağımız İktisat ve Siyaset Felsefesine Katkı*, (Çev: Y.Ziya Çelikkaya), Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara.

Beaulier Scott A., Peter J. Boettke, Christopher J. Coyne; (2005), “Knowledge, Economics, And Coordination: Understanding Hayek’s Legal Theory, *NYU Journal of Law & Liberty*, Vol: 1, No:0, pp. 209-224.

Boettke, Peter J., Peter T. Leeson; (2004), "Liberalism, Socialism, and Robust Political Economy", *Journal of Markets & Morality*, Volume 7, Number 1 (Spring 2004): 99-111.

Boettke, Peter J., (2002), "Information and Knowledge: Austrian Economics in Search of its Uniqueness", *The Review of Austrian Economics*, 15:4, 263-274.

Çaklı, Sabri; (1998), *İktisat Politikası Düşüncesinin Evrimi*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Cowen, Tyler and Eric Crampton (ed); (2002), "Market Failure or Success: The New Debate", *The Independent Institute*

Eren, Ercan; (1994), *İktisatta Yöntem*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.

Eren, Ercan; (1991), *Piyasa, Özgürlük ve Eşitlik*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.

Eren, Ercan; (1987), "İktisadi Etkinlik Sorunu: O.Lange ve Avusturya Okulu", *İktisat Dergisi*, Ocak-Şubat Sayısı, s.3-20.

Gamble, Andrew; (1997), "Hayek ve Sol," (Çev: A.Unlu),

<http://www.liberal-dt.org.tr/dergiler/ldsayi6.htm>, Erişim: 10.09.2002.

Hayek, Friedrich A.; (2002), "Competition As A Discovery Procedure", *The Quarterly Journal Of Austrian Economics*, Vol. 5, No. 3, pp.9-23.

Hayek, Friedrich A.; (1997), *Hukuk, Yasama ve Özgürlük : Özgür Bir Toplumun Siyasal Düzeni*, (Çev: Mehmet Öz), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Hayek, Friedrich A.; (1995a), *Kölelik Yolu*, (Çev: T. Fezyioğlu-Y.Arslan), *Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları*, Ankara.

Hayek, Friedrich A.; (1995b), *Hukuk, Yasama ve Özgürlük : Sosyal Adalet Serabı*, (Çev: Mustafa Erdoğan), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Hayek, Friedrich A.; (1945), "The Use of Knowledge in Society," *American Economic Review*, 35, No. 4; pp. 519-30, <http://www.econlib.org/Library/Essays/hykKw1.html>.

Kazgan, Gülten; (1997), *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Keller, Tanja and Sigmar Olaf Tergan; (2005), "Visualizing Knowledge and Information: An Introduction," *LNCS:3426*, Berlin, pp.1-23.

Krugman, Paul; (2002), *Politika Taşeronları: Azalan Beklentiler Çağında İktisadi Eğilimler ve Önemsizleşen Refah*, (Çev: Neşenur Domaniç), *Literatür Kitabevi*, İstanbul.

Löfgren, Karl-Gustaf, Torsten Persson, Jörgen W. Weibull; (2002), "Markets with Asymmetric Information: The Contributions of George Akerlof, Michael Spence and Joseph Stiglitz", *Scandinavian Journal. of Economics*, 104(2), pp.195-211.

Molho, Ian; (1997), *The Economics of Information*, Blackwell Publishers, Oxford.

Oğuz, Fuat; (2001), "Piyasa Süreci Teorisi: Tarihsel Gelişim,"

<http://www.liberal-dt.org.tr/dergiler/ldsayi21/2111.htm>, Erişim: 07.07.2003.

Oğuz, Fuat; (2000), "The Role of Practical Knowledge in Market Processes: An Assessment of the Austrian Contribution" *Journal of Economic and Social Research*, 2 (2), s.59-

74.

Oğuz, Fuat; (1999), “Hayek’in Pratik Bilgi Anlayışı Üzerine Kısa Bir Yorum”, <http://www.liberal-dt.org.tr/dergiler/ldsai16/1609.htm>. Erişim: 01.04.2003.

Rosser, J. Barkley; (2003), “A Nobel Prize for Asymmetric Information: the Economic Contributions of George Akerlof, Michael Spence and Joseph Stiglitz”, *Review of Political Economy*, Vol.: 15, Number: 1.

Sarıkaya, Murat; (2002), “Asimetrik Bilgi Çerçevesinde Müzayedeler”, *C.Ü İ.İ.B.F Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, s. 99–110.

Savaş, Vural; (1997), *İktisatın Tarihi*, Avcıol Basım-Yayın, İstanbul.

Söylemez, Alev; (2006), “Bilgi Ekonomisi”, 5. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, C.1, s.58–78, Kocaeli.Steckbeck, Mark and Peter Boettke; (2001), “Turning Lemons Into Lemonade: Intrepreneurial Solutions To Adverse Selection Problems İn E-Commerce”, Third annual conference of the Association of Historians of the Austrian Tradition in Economic Thought, Pisa-Lucca, http://www.economics.gmu.edu/working/WPE_02/02_07.pdf

Stiglitz, Joseph E., (2000), “The Contributions of the Economics of Information to Twentieth Century Economics”, *The Quarterly Journal of Economics*, November, pp. 1441–1478.

Stiglitz, J. E; (1992), “Methodological Issues and the New Keynesian Economics”. A. Vercelli and N. Dimitri (ed) *Macroeconomics: A Survey of Research Strategies*, Oxford University Pres, Oxford.

Van Damme, Eric; (1994). “Banking: A Survey of Recent Microeconomic Theory”, *Oxford Review of Economic Policy*, Volume:10, Issue: 4, Winter 1994, 14–33.

Yay, Turan; (2004), “Avusturya İktisat Okulunun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi,” *Piyasa Dergisi*, Sayı: 11, s. 1–29.

Yay, Turan; (1993a), *F.A Hayek’te İktisadi Düşünce: Hayek ve Keynes-Keynesciler Tartışması*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.

Yay, Turan; (1993b), “F.A. Hayek’in İktisat Anlayışı,” *Hayek’te Serbest Piyasa Ekonomisi ve Özgür Toplum*, Anap Bilimsel Yayınlar Dizisi, Ankara.

Yayla, Atilla; (1993a), *Özgürlük Yolu: Hayek’in Sosyal Teorisi*, Turhan Kitabevi, Ankara.

Yayla, Atilla; (1993b), *Liberal Bakışlar*, Ankara: Siyasal Kitabevi.